

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ ТА
ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ ІНШИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ**

М. М. Яцишин

Актуальність теми. Сьогодні першочерговим завданням для України є входження в європейську правову систему. Як відомо, Україна ратифікувала основні міжнародні нормативні акти, зокрема, Загальну декларацію прав людини (1948 р.), Декларацію про захист всіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1975 р.), Європейську конвенцію з прав людини – Конвенцію про захист прав людини основоположних свобод (1950 р.), Європейську конвенцію про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (1987 р.), Європейські пенітенціарні правила (1987 р.) та ін. [1, с. 4-190], погоджуючись таким чином з формуванням їх вимог та критеріїв, яким повинні відповідати умови тримання засуджених у будь-яких установах, а з вступом у 1995 р. до Ради Європи, взяла на себе певні зобов'язання перед міжнародною спільнотою продовжити реформування кримінально-виконавчого законодавства, виходячи з вимог міжнародних, зокрема, європейських стандартів у цій сфері.

Отже, **метою** даного дослідження є встановлення на основі порівняльного виміру правового статусу засуджених в українській і європейській правовій системах. При цьому **методологія дослідження** передбачає зіставлення міжнародно-правових документів, які розроблялись та приймались під егідою Ради Європи, з одного боку, і норм та джерел вітчизняного кримінально-виконавчого законодавства, зокрема таких, як Конституція України (1996 р.), Кримінально-виконавчий кодекс України (КВК України, 2003 р.), Закони України “Про Державну кримінально-

виконавчу службу України” (2005 р.), “Про попереднє ув’язнення” (1993 р.); “Про застосування амністії в Україні” (1996 р.), “Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк” (2003 р.), указів Президента України “Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань” (1998 р.), “Про Концепцію реформування Державної кримінально-виконавчої служби України” (2008 р.), постанови Кабінету Міністрів України “Про Програму приведення умов тримання засуджених, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі, а також осіб, що тримаються у слідчих ізоляторах і лікувально-трудовах профілакторіях, у відповідність з міжнародними стандартами” (1994 р.), з іншого боку.

Зазначимо, що у вітчизняній науці дана проблема знаходиться у стані активної розробки. Нею займаються практично всі провідні науковці даного напрямку досліджень, зокрема такі, як Л.А. Луць [2]; В.А. Львовчкін [3]; В.Т. Маляренко [4], П.Л. Фріс [5] та багато інших.

Порівняльний вимір включає такі напрямки функціонування вітчизняної і європейської пенітенціарних систем із забезпечення прав засуджених, як:

- встановлення низки мінімальних стандартів для всіх тих аспектів управління в’язницями, які є суттєво важливими для забезпечення гуманних умов утримання та належного поведіння із в’язнями в сучасних прогресивних системах;

- заохочення адміністрації в’язниць до розвитку політики, стилю та практики управління на основі сучасних принципів забезпечення справедливості;

- розвиток у персоналу в’язниць професійних навичок, що віддзеркалюють важливі соціальні та моральні якості його роботи, і створення умов, за яких цей персонал міг би якнайефективніше виконувати свою роботу в інтересах всього суспільства, в’язнів, що перебувають під його наглядом, та його власного професійного задоволення;

– забезпечення основних реальних критеріїв, за допомогою яких адміністрації в'язниць та особи, відповідальні за інспектування умов утримання та управління в'язницями, могли б об'єктивно оцінювати стан справ та ступінь просування до більш високих стандартів.

Як показує порівняльний аналіз перерахованих вище вітчизняних нормативно-правових актів, більшість з них відповідає європейським стандартам прав і свобод людини і громадянина. У цьому сенсі повністю збігається з Європейськими пенітенціарними правилами мета кримінально-виконавчого законодавства України, викладена в п. 1 ст. 1 КВК України: “Кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському ставленню або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими” [1, с. 203].

Основні суб'єктивні права, які мають всі засуджені, незалежно від виду покарання, визначені у ст. 8 КВК України. Як відзначають аналітики (вітчизняні і зарубіжні), з юридичної точки зору більшість із них співвідносна з положеннями щодо правового статусу засудженого у міжнародних актах, зокрема в частині: забезпечення ставлення до засудженого з повагою до його людської гідності; додержання особистих прав та основоположних свобод такої особи; забезпечення умов тримання засуджених нормам, прийнятим у суспільстві.

Хоча міжнародні акти не вирізняють поняття “правовий статус” і не дають його визначення (як це, наприклад, зроблено у вітчизняному законодавстві), проте в них, зокрема в Мінімальних стандартних правилах поводження із в'язнями, передбачено цілу низку норм (п. 56–66) з метою:

а) забезпечити відповідність умов життя вимогам людської гідності та нормам, прийнятим у суспільстві;

б) мінімізувати негативні наслідки ув'язнення та різницю між життям у в'язниці та на свободі;

в) підтримувати та посилювати ті зв'язки з родичами та зовнішнім світом, які найкраще слугують інтересам в'язнів та їх родин;

г) забезпечити в'язням можливості розвивати професійні навички та здібності, які поліпшуватимуть перспективи їхньої успішної соціальної реінтеграції після звільнення [1, с. 85 – 86].

На думку аналітиків, наведені положення визначають основну парадигму всієї європейської пенітенціарної системи. Поки що вона значно відрізняється від тієї, яку формулює вітчизняний законодавець. Різниця полягає у тому, що європейська пенітенціарна концепція покарання враховує сам факт позбавлення волі, а не режим, оскільки ув'язнення передбачає позбавлення волі, що саме по собі є покаранням. І саме тому особа, яка потрапляє в європейську установу позбавлення волі, утримується там як людина, з відданням всього необхідного не тільки людським потребам, а й людській гідності. Тобто європейська парадигма стверджує, що навіть злочинець повинен залишатися людиною та жити в суспільстві і складати його невід'ємну частину. Вітчизняна ж парадигма робить засудженого особою “поза суспільством”, особою, яку необхідно покарати та виправити за допомогою безособистісної системи.

Разом з тим, встановлюючи єдині мінімальні вимоги, європейські законодавці передбачливо уникають категоричності у сприйнятті пенітенціарних правил як інструкцій або наказу до безумовного виконання.

Висновки. Створення нормативно-правових та організаційних засад забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених є одним з найактуальніших завдань, що стоять перед державою, з огляду на необхідність реалізації конституційних положень щодо прав людини, реалізації принципу гуманізму, імплементації відповідних міжнародних правових положень до національного законодавства та активного входження України до різних правових структур міжнародної

спільноти.

Література

1. Збірник нормативних актів з кримінально-виконавчого права України /Укладачі: В.М. Трубников, Ю.В.Шинкарьов. – Х.: Харків юридичний, 2008. – 83 с.
2. Луць Л.А. Єврейські міжнародні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): Монографія/ Л.А. Луць. – К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. – 304 с.
3. Львовчкін В.А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08/Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2002. – 17 с.
4. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: Монографія / В.Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.
5. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: Монографія / П.Л. Фріс. – К.: АТІКА, 2005. – 332 с.